

İNALCIK'IN "THE OTTOMAN EMPIRE : THE CLASSICAL AGE 1300 - 1600" ADLI ESERİNİN YANKILARI

Türk Tarih Kurumu üyelerinden Prof. Dr. Halil İnalçık'ın, *The Ottoman Empire: the Classical Age 1300 - 1600* adlı eseri* Batı'da ilgi ile karşılanmış, yankılar uyanırmıştır. Lord Kinross, *Book and Bookman* (1973) dergisinde yayımlanan, "Imperial Turks" başlıklı yazısında Prof. İnalçık'ın kitabı için şöyle diyor.:

"Gibbon'a karşın, Suetonis ve onun gibiler sayesinde artık akli başında hiç kimse Roma İmparatorluğu'nu salt Çöküş ve Yıkılışı'ı açısından değerlendirmiyor. Oysa, Roma İmparatorluğu kadar büyük, hemen hemen onun kadar geniş bir alana yayılmış ve onun iki katı bir süre varlığını sürdürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu'nu birçok akli başında insan, yalnız Çöküş ve Yıkılışı'ı - Avrupa'nın Hasta Adamı vb. - açısından düşünmektedir. Bunun nedenlerinden biri, belki de, imparatorlukların yükselme dönemlerinin birçok savaşı içermesi ve bu 'barışçı' çağımızda, insanların savaştan söz eden kitapları, özellikle de, 19. yüzyıl İngiliz, Alman ya da Fransız tarihçilerinin, Türklerin imparatorluk döneminin görkemli günlerinde giriştikleri savaşları konu edinen eserlerindeki bitmez tükenmez tasvirleri okumaktan sıkılmalarıdır.

Ama nihayet, Halil İnalçık adında büyük çapta bir Türk tarihçisinin Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişine ilişkin bir eseri var elimizde. Prof. İnalçık, bizi *The Ottoman Empire: the Classical Age 1300-1600* adlı eserinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk görkemli üç yüzyılı hakkında, çöküntü ve yıkılış başlangıcına değin aydınlatıyor. Olayları, askerî gelişim ve hükümdarların sırasını izleyerek övgüye değer bir kısalıkta açıkladıktan sonra, İnalçık, daha geniş olarak, imparatorluğun kendine özgü kurumlarının gelişimine ışık tutuyor ve Osmanlı tarihinin hâlâ genellikle iyi bilinmeyen, bu nedenle de günümüz okuyucusu için daha ilginç olabilecek yönlerini, yalnız siyasal değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel evrimini de yetkili bir biçimde ele alıyor."

Lord Kinross, Prof. İnalçık'ın, Sultan Mehmed'in kendini Roma İmparatorluğu'nun biricik meşru halefi saydığını, sarayındaki İtalyan Humanistlerden ve Yunan bilginlerinden Roma tarihini öğrendiğini, bunların birinin bir şiirinde, Sultan Mehmed'den, "Hiç kimse onun, Romalıların İmparatoru olduğundan kuşku duyamaz" diye söz ettiğini belirtmesine değinerek, şöyle diyor:

"Sultan Mehmed çok kısa bir süre sonra Türkler hakkında bilgisi olmayan Batıda geçerli efsanenin, bu müthiş Türklerin fanatik bir barbar sürüsünden başka bir şey olmadığı, tıpkı Hunların, Gotların ve Vandalların Roma İmparatorluğu'na üşüşmeleri gibi, Avrupa'ya üşüşerek, topraklarını viraneye çevirdikleri, uygarlıklarını tahrip ettikleri efsanesinin saçmalığını ortaya koymuştur. Gerçekten, uygar Avrupa'nın büyük bir bölümünden daha ileri düzeyde bir İslâm uygarlığının halefleri

* İnalçık'ın bu eserini, *Belleten*'in 150. sayısında tanıtmıştık.

olan Türkler, Avrupa'ya tam anlamıyla yapıcı bir güç olarak girmişlerdir. Eşitlik ve hoşgörü ilkelerini uygulayan Türklerin kurdukları imparatorluk, bütün inançlara ve ırklara eşit davranmış Ortodoks Hıristiyan Balkanlar'la Müslüman Anadolu'yu birleştirecek, gerçek anlamda bir Sınır İmparatorluğu, bir kozmopolit devletti.”

Lord Kinross, İnalçık'ın kitabını yorumlamaya devam ederek, Osmanlıların ele geçirdikleri ülkeler halkına karşı tutumları konusunda şöyle diyor:

“Balkanlar'daki Hıristiyan köylülere karşı Osmanlıların tutumu, adalet ilkesinden ve adaletin uygulanmasından, Yüce Tanrı'nın, onları, ister Müslüman olsun, ister gayri-Müslim, tüm uyruklarını her türlü yolsuzluğa ya da sömürüye karşı korumakla görevlendirdiği yolundaki gelenekten esinleniyordu. Bu nedenle, eski feodal toprak sistemini yeniden düzenlediler. Askerî timar sahipleri için köylülerce işlenen toprakları, bunlara bağlı resim, vergi ve ayrıcalıklar için yasalar ve kurallar koyarak devletin denetimi altına aldılar. Böylece, artık, istekleri durmadan değişen feodal efendilerinin insafına bırakılmaktan kurtulan Hıristiyan köylüler, çok geçmeden, Müslüman Türk yönetimi altında kendilerini daha iyi bir durumda buldular; Sırp komşuları, toprak sahipleri için haftada iki gün çalışırken, bunların yılda yalnızca üç gün çalışmaları isteniyordu.

Osmanlıların küçük bir beylikten büyük bir imparatorluğa, giderek bir dünya devletine dönüşme sürecinin hızlığı, her şeyden önce, onların askerî niteliklerinden, savaşçı ruhlarından, etkinlik ve disiplinlerinden, meslekî yeteneklerinden, en çok da zaman ilerledikçe en yeni silâhlara sahip oluşlarından ileri geliyordu. Gerçekten, Osmanlı daimî ordusu, ortaçağ Avrupa'sının o güne değin gördüğü ilk daimî ordu idi. Bu ordu ile karşılaştırıldığında, Hıristiyan şövalyeliği düzensiz bir yığın olarak görünür. Bu ordunun çekirdeğini, Romalıların Muhafız Alayı'na benzeyen, ama ondan daha büyük ve sürekli gelişim içinde olan Yeniçerilerin yılmak bilmez piyade gücü oluşturuyordu.”

The Times Literary Supplement'in 13 Nisan 1973 sayısında yayımlanan “When The Nomads Settled Down” başlıklı yazıda ise, Prof. İnalçık'ın eseri, “ustaca yazılmış bir eser” diye nitelendikten, İnalçık'ın, “çağdaş Osmanlı tarihçilerinin önde gelenlerinden biri” olduğu belirtildikten sonra, Osmanlı tarihinin önemi şu sözlerle dile getiriliyor:

“1300-1600 yılları arasında, üç yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunan bölge, hâlâ uygar dünyanın kalbiydi; bu nedenle, Osmanlı tarihinin klasik çağını öğrenmek, Doğu Asya, Rusya ve Batı Hıristiyan âleminin çağdaş tarihlerini bilmekten daha önemlidir.”

Daha sonra, İnalçık'ın konuya yaklaşımı ile ilgili olarak şu görüşler öne sürülüyor:

“Konu yoğun, ama geniş kapsamlı olarak ele alınıyor. Olaylar anlatıldıktan sonra, kurumların incelenip çözümlenmesine geçiliyor. İnalçık, kurumları “dural” olarak değil, değişim süreci içinde, gerçekçi bir yaklaşımla gözlüyor. Yönetim, ekonomi, toplumsal hayat, din ve kültür, birbirleriyle bağıntılı olarak ele alınıyor. İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişini olduğu kadar çöküşünü de açıklayan, yüzeyin altındaki gelişimleri de aydınlığa kavuşturuyor. Konuyu, kendi ülkesinin tarihi olduğu halde, objektif bir yaklaşımla ele alıyor. Vardığı sonuçlar,

en yeni bibliyografya ile destekleniyor. Dr. İnalçık'ın yaşam süresi içinde, malî, demografik, ekonomik ve toplumsal bir bilgi definesi olan Osmanlı arşivleri ile ilgili öncü araştırmalar, Osmanlı tarihi incelemelerine yeni bir yön kazandırmıştır.”

İmparatorluğun çöküş nedenleri konusunda ise şöyle denmektedir:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılın sonlarına doğru ve yüzyılın bitiminden sonra çökmeye yüz tutmasının nedenlerinden biri, doğuştan özgür Müslüman uyrukların saraya karşı kazandıkları zafer olmuştur. Bunlar Sultan'ı, kendilerine saraydaki kapı kulları arasında yer vermeye ve görevlerini oğullarına miras bırakmalarına izin vermeye zorlamışlardır.”

“Gerçi Osmanlı İmparatorluğu, artık, disiplinle bilenmiş ve eğitimle beslenmiş yeteneklere sahip kişilerce yönetilmez olunca çökmeye yüz tutmuştur, ama Osmanlı yönetiminin kontrolü dışında olan en az bir çağdaş yıkıcı etken daha vardı. İmparatorluğun ekonomisi, para ekonomisiydi; 16. yüzyıla değin, sanayi üretimi ve ticaret, Osmanlı tarımının önemli dayanakları durumuna gelmiş bulunuyordu. 16. yüzyılın ilk yıllarında Batı Avrupa'da dizginsiz bir enflasyona yol açan Amerika'dan gümüş akımı, 1600 yılına varmadan Osmanlı İmparatorluğu'nu batağa sürüklemiş, toplumsal yapısını sarsmıştı.”

Yazının önemli bölümlerinden biri de, Osmanlı kurumlarının kökeni sorununa ilişkindir:

“Dr. İnalçık'ın ele aldığı ilgi çekici konulardan biri de, belli başlı Osmanlı kurumlarının kökeni sorunudur. . . . Osmanlı İmparatorluğu eski Bizans toprakları üzerinde kuruldu. Bu imparatorluğun kurumlarını oluşturan öğelerden hangileri proto-Türk, hangileri İslâmî, hangileri Bizans kökenliydi? Örneğin, Osmanlıların kırsal atlı milisleri ile kentsel esnaf ve tüccar birlikleri, daha önceki Bizans kurumlarının uyarlamaları mıydı? Yoksa, aynı türden özgün kurumlar mıydı? Bu iki karşılıktan ikincisi olasılık dışı değildir. 1300-1600 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve toplumsal koşulları, Bizans İmparatorluğu'nun 700-1000 yılları arasındaki koşullarına benziyordu. Benzer koşullar benzer durumlar doğurabilir. Böylece, bu sorun araştırmaya açık olarak kalmaktadır.”

Yazı şu sözlerle sona eriyor: “Dr. İnalçık'ın kitabını okuyunuz. Eğer birçok bilim dallarında bilgi sahibi olan biri değilseniz, bu eser ufkunuzu genişletecektir.”

ŞADAN KARADENİZ

